

VAJDASÁG 1943-BAN

A VKSZ Tartományi Bizottsága Marxista Oktatási és Politikai Nevelési Központja előkészítő bizottsága 1978. november 23-a és 25-e között Újvidéken tudományos értekezést szervezett, amelynek legfőbb célkitűzése az volt, hogy felhasználva a tudományos kutatómunka legújabb eredményeit ismertesse Vajdaság nemzeteinek és nemzetiségeinek a népfelszabadító harcát, amelyet 1943-ban folytattak a megszállók ellen. A tanácskozás megkezdése előtt 30 tudományos munka és értekezés érkezett be az előkészítő bizottsághoz, de magán az értekezleten még számos tanulmányt olvastak fel. Az elhangzott értekezések szerzői ismert vajdasági történészek és kiemelkedő társadalmi-politikai személyiségek voltak, de szerepeltek még közöttük, vagy részt vettek az egyes értekezések után tartott vitákban tartományunkon kívüli ismert történészek is. Az értekezlet első napján részt vettek egyes tartományi és községi közéleti személyek is.

A tanulmányok a tudományos kutatómunka legújabb eredményeinek felhasználása és elemzése alapján ismertették a vajdasági népfelszabadító harc 1943. évi eseményeit, méreteit, eredményeit, de egyúttal gyengésegeit is. Ugyanakkor tudományos magyarázatot adtak azokról az összetett és érzékeny kérdésekről, amelyekkel történelemírásunk ez ideig nem igen foglalkozott. A tanulmányok a népfelszabadító harc és szocialista forradalom 1943. évi vajdasági eseményeinek kulcskérdéseivel foglalkoztak: Vajdaság részvétele a jugoszláv népfelszabadító háborúban és szocialista forradalomban 1943-ban (dr. Mirnics József), A Vajdasági Tartományi Pártbizottság megalakítása és az 1943-as forradalmi és az autonóm Vajdaság megalakulásában (Milan Mali), A Tartományi Népfelszabadító Bizottság megalakulása (Ranko Končar), A Vajdasági Tartományi Pártbizottság megalakításának feltételei és jelentősége az 1943-as forradalmi évben (Milan Mali), A Vajdasági Népfelszabadító Hadsereg és Partizánosztagok Főparancsnoksága (Sreta Savić-Kolja) és A vajdasági egységek harca Kelet-Boszniában, valamint a vajdasági brigádok

(dandárok) és a XVI. vajdasági hadosztály megalakulása 1943-ban (Radovan Panić).

Nincs módunkban minden tanulmányt külön ismertetnünk, csak a legfontosabb kérdésekre térünk ki, amelyek egyúttal tudományos alapossgal választ is adnak arra, milyen méreteket öltött a népfelszabadító harc és szocialista forradalom Vajdaságban 1943-ban, s hogyan született meg az autonóm tartomány a népfelszabadító harc tüzeiben. A beszámolókból kitűnt, hogy a vajdasági kommunisták már a két háború között is Vajdaság külön autonóm, jogi és politikai helyzetéért küzdöttek. A pártszervezetek területi felépítése is ezt az álláspontot tükrözte. Álláspontjuknak és harcuknak nagyobb erkölcsi erőt adott Tito elvtársnak 1935-ben, ebben a kérdésben adott helyeslő nyilatkozata is. A megszállás után a vajdasági népfelszabadító harcot előkészítő Vajdasági Tartományi Pártbizottság Bánátban (Nagybecskerekén) alakult meg, mivel ebben a térségben volt a legerősebb a munkásmozgalom a háború előtt. A Tartományi Pártbizottság júniusi kiáltványa Vajdaság összes népeihez szólt, minden becsületes polgárt harcba hívott a megszállók ellen nemzetiségre való tekintet nélkül. A tanulmányok foglalkoztak azokkal a súlyos veszteségekkel is, amelyek 1941 őszén érték a bánáti és bácskai népfelszabadító mozgalmat. A Tartományi Pártbizottság koncepciói egyes politikai és stratégiai kérdésekről (Svetozar Marković-Toza politikai titkár, Žarko Zrenjanin-Učo szervező titkár), a háború időtartamáról, az ellenség erőinek lebecsüléséről, a harci taktikáról stb. nem voltak sajátos vajdasági tévedések és hiányosságok, hanem mindezekre felfigyelhetünk a népfelszabadító harc más térségeinek egyes politikai és katonai vezető szerveinél is. 1942-ben a Tartományi Pártbizottság úyszólván teljesen elszigetelődött a szerémségi népfelszabadító harctól, mely akkor már nagy méreteket öltött. A legfelsőbb parancsnok a szerémségi kerületi bizottság útján azért sürgette Svetozar Markovićnak Szerémségbe való menetelét és a Tartományi Pártvezetőségnek ott történő megalakítását, mivel a vajdasági népfelszabadító harc központja akkor már Szerémségben volt. A szerémségi kerületi pártvezetőség kapcsolatba lépett Toza Markovićyal, aki ebben az időben az újvidéki illegális rejtékhelyéről irányította a mozgalmat. Az egyik tanulmányban azonban kifejezésre jut az a föltételezés, hogy Toza Marković mégsem ismerhette teljes egészében a legfelsőbb parancsnokság levelét és utasításait, s ez is oka késlekedésének. Ezenkívül így ítélte, hogy a népfelszabadító harc föltételei sokkal súlyosabbak Bácskában és Bánátban, ezért jelenlétére nagyobb szükség van ebben a térségben. A további terveket megakadályozta, hogy Toza Marković hősi harc után az ellenség kezébe került, s hamarosan kivégezték. Žarko Zrenjanin egyenlőtlen harcban halt hősi halált. Az új tartományi pártbizottság ezért Szerémségben alakult meg 1943 januárjában Jovan Veselinov-Žarko vezetésével. Az új pártvezetőségnek is a jövő Vajdaságának, mint autonóm tartománynak politikai koncepcióját fogadta el. Mivel a szerémségi kerületi bizottság hozta létre a tartományi pártbizottságot, ez a bizottság Szerémséget a jövőben auto-

nóm Vajdaság integrális részének tekintette. A Kerületi Bizottság hovatartozására vonatkozólag Horvátország és Szlovénia Kommunista Pártja más-más állásponton volt, de az ezzel kapcsolatos véleménykülönbségeket a következő időszakban sikeresen felszámolták.

Az új pártbizottság megalakulása rendkívül fontos időszakban történt, amikor az AVNOJ I. ülése után a népfelszabadító harc társadalmi-politikai alapjainak a folyamata megindult, és megszilárdult a forradalmi hatalom.

Vajdaság jövőbeli autonóm politikai-jogi koncepcióját erősítette Vajdaság katonai szerveinek és egységeinek megalakulása is. Már 1943 tavaszán Kelet-Boszniában megalakult az I. és II. Vajdasági Brigád, majd hamarosan a III. Vajdasági Brigád is. Annak ellenére, hogy ebben az időszakban a harcosok soraiban csak kevés bácskai és bánáti volt, mégis vajdasági, nem pedig szerémségi brigádok alakultak, ami ugyancsak megfelelt a Vajdasági autonómiájáról alkotott politikai elképzeléseknek.

Tito a népfelszabadító hadsereg legfelsőbb parancsnoka külön rendeletében 1943. július 2-án kinevezte a Vajdasági Népfelszabadító Hadsereg és Partizánosztagok Főparancsnokságát, és jóváhagyta a XVI. vajdasági hadosztály megalakulását. A vajdasági politikai szervezetek létrehozásával kapcsolatos akciók tovább folytatódtak. Hamarosan megalakult az ifjúkommunisták tartományi pártbizottsága, Jugoszlávia Népi Antifasiszta Ifjúságának Tartományi Bizottsága, az Antifasiszta Nők Tartományi Szervezete, majd 1943 októberében megalakult a Vajdasági Tartományi Népfelszabadító Bizottság, amelyet a vajdasági népfelszabadító harc és szocialista forradalom politikai integrációjának, de egyúttal az autonómia katonai és politikai bázisa felépítésének befejező szakaszának is tekintünk.

Az értekezleten kitértek arra az összetett kérdésre is, miért nem szerepelt Vajdaság autonómiája az AVNOJ III. ülése határozatai között. Ez semmi esetre sem jelentette az eddig elfogadott politikai koncepció feladatát. Az ülésen ugyanis a szövetségi államformáról csak globális határozatot hoztak, de maga a háborús időszak sem tette lehetővé a politikai elképzelés részletezését és olyan kérdések elemzését, amelyek területi hovatartozást foglalnak magukban. A vajdasági kommunisták azonban napirenden tartották a kérdést, habár az nem volt vitás, s kifejezésre jutott a legfelsőbb vezetőség szóbeli nyilatkozatában és a népfelszabadító harc sajtószervében megjelent cikkekben is: Vajdaság a háború után külön autonóm tartomány lesz.

Az említett tanulmányokon kívül értékes tudományos dolgozatok ismertették még az 1943-as hadiév vajdasági népfelszabadító harcának egyes kulcskérdéseit. Így például ismertetések hallottunk arról, hogyan küzdötték le 1943-ban a bánáti népfelszabadító mozgalom elszigeteltségét, amely azután lehetővé tette a bánáti harcosok tömeges átcsoportosítását Szerémségbe, s bekapcsolódásukat a különböző vajdasági egységekbe (Đorđe Momčilović). A bácskai népfelszabadító és forradalmi harc 1943. évi jellegzetességeiről (Zvonimir Golubović), a vajdasági népfel-

szabadító harc sajtó-propaganda tevékenységéről (Dušan Popov), a néphatóságok szerepéről (dr. Živan Sljukić) a népfelszabadító mozgalom fegyveres erői számára történő 1943. évi mozgósításokról (Lazar Zrnić), a magyar megszálló hatalom börtöneiben sínylődő bácskai szabadságharcosok politikai tevékenységéről (Vladislav Rotbart), Szerémség egészségügyi ellátásáról 1943-ban (dr. Mihajlo Funtek), a szerémségi antifasiszta ifjúsági mozgalom erősödéséről 1943-ban (Dimitrije-Siniša Popović), a szerbiai és vajdasági népfelszabadító harc együttműködéséről 1943-ban (dr. Milan Borković), a felszabadított szerémségi területeken végzett közoktatási és kulturális tevékenységről (Olga Jovanović), az agrárviszonyok változásáról Vajdaságban (dr. Nikola L. Gaćeša), a Zombori Kerületi Pártbizottság negyedik újjászervezéséről (Milenko Beljanski). Figyelmet érdemelnek a Harcos Szövetség egyes helyi szervezetének beszámolója a népfelszabadító mozgalom eredményeiről 1943-ban (Apatin, Kikinda, Zrenjanin). Itt említhetjük meg a rumai járás népfelszabadító mozgalmára vonatkozó értekezést is (Dušan Bogdanov-Senko). Végül szólnunk kell még két tanulmányról: az egyik a bánáti 1943. évi megszálló rendszer jellegét ismerteti (Vég Sándor), a másik pedig a magyar megszálló hatóságoknak a vajdasági népfelszabadító harccal foglalkozó okmányaiiba nyújt betekintést (dr. Mészáros Sándor).

Az értekezők résztvevői és szervezői munkájukért külön elismerést érdemelnek. Nincs módunk külön értékelést adni minden elhangzott tanulmányról, de határozottan kimondhatjuk, hogy ez a tudományos értekező jelentős lépés a vajdasági történetírás további fejlődéséhez.